

Retorika

Tem a 6

Šta je retorika?

- Retorika je veština ubeđivanja.
- Ima za cilj da prouči metode pisanja ili govora koji su potrebni da informišu, ubede ili motivišu određenu publiku u specifičnim situacijama.

Zašto je važno izučavati retoriku?

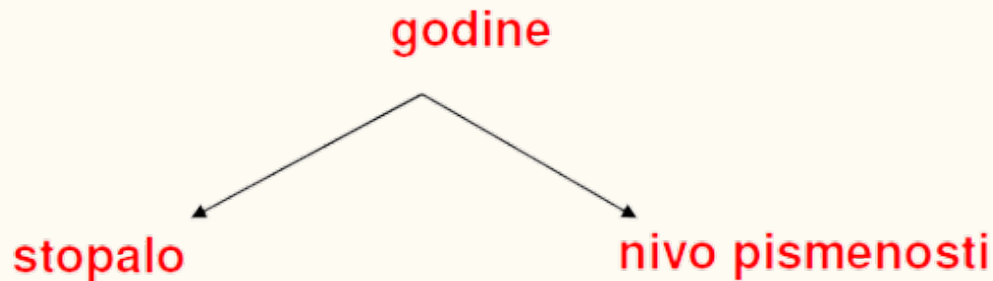
- Da bismo uočili koje su česte greške, ponekad načinjene sasvim slučajno.
- Da bismo izbegli logičke zamke u zaključivanju.
- Da bismo razlikovali i izdvojili emotivni utisak koji utiče na zaključivanje.

Korelacija i uzročnost

- Korelacija predstavlja uzajamni odnos između različitih pojmova.
- Uzročnost predstavlja vezu između uzroka i posljedica, tj. kad god je prisutan uzrok, tada je i posljedica.
- Zamka: pobrkati korelaciju dva fenomena i uzročnost.

Šta to znači?

- Statistički, deca sa većim stopalom brže nauče da čitaju.

- Statistički, 9 od 10 dobitnika na lotou su nezaposleni.
 - Dakle, da bih im ao veće šanse za dobitak, daću otkaz!

“Posle toga”, dakle “zbog toga”

- Pripisati događaju A da je uzrok događaja B, zato što se A dogodio pre B.
- Prim er:
 - “Baba u autobusu me je zgazila i dobio sam 10 na ispitu.
Dakle, pred svaki ispit ću juriti babu da me zгази!”
- Tj. zadržavam o sam o one argumente koje želim o da zadržim o

Društveni dokaz

- Procenjivanje šta je istina na osnovu prethodnih i tuđih mišljenja, kao i mišljenja većine
- Primer:
 - Ceo svet veruje da je Zemlja ravna ploča, što znači da je sigurno ravna.
 - Drugari koji rade u pivari su mi rekli da je pivo dobro protiv depresije, tako da tu sigurno ima nečega tačnog.

Jezik i
(zlo)upotreba
reči

Jezik

- Spontana predstava o jeziku je naivna i zasniva se na ideji da reči označavaju stvari koje posmatramo, na koje možemo da pokažemo prstom.
- Međutim, mnoge reči nisu takve. One su apstraktne, neprecizne, neodređene, menjaju značenje prema kontekstu...

Denotacija i konotacija

- Denotacija predstavlja objekte, osobe, činjenice i svojstva na koje se reči odnose.
- Konotacija predstavlja emotivnu reakciju koju neka reč izaziva.

Denotacija i konotacija - primeri

- Dete

denotacija - mala osoba muškog ili ženskog pola

konotacija - ljubav, porodica, igračke...

- U debati o abortusu, postoje 2 strane. Oni koji su za život i oni koji su za mogućnost izbora. Prva grupa koristi reč „beba“, a druga „fetus“.

Izbor reči nije slučajan - zašto bi neko bio protiv života ili protiv prava izbora? Teško je suprotstaviti se takvim argumentima.

Eufemizam

- To su reči koje se koriste da zamaskiraju ili minimizuju neprijatnu ideju upotrebom reči koje imaju pozitivniju konotaciju.
- IFIC je bio zabrinut zbog percepcije javnosti o biotehnologiji hrane. Sproveli su opsežno istraživanje koje reči treba upotrebljavati (a koje ne) prilikom predstavljanja nove tehnologije.

Eufemizam - primeri

Dobre reči

lepota, obilje, deca, izbor,
raznovrsnost, farm a,
Zem lja, organsko, cveće, voće,
buduće generacije,
tradicija...

Loše reči

DNK, biotehnologija, ekonom ija,
eksperim ent,
industrija, novac, pesticidi, profit...

- Svako izveštavanje o ratu:

Kolateralna šteta	Smrt civila
Odbrambeni udar	Bombardovanje
Strategijsko premeštanje trupa	Povlačenje
Snage za održavanje mira	Vojska koja je okupirala područje

Višeznačnost

- Višeznačnost je pojava da jedna reč ima više povezanih značenja, što zavisi od saopštenja koje se govori.

Glava

Glava

Nastanak višeznačnosti

- Višeznačnost nastaje zbog uočavanja sličnosti, pa se pojam koji se inače označava nekom drugom rečju dovodi u vezu sa upotrebjenom rečju, a značenje te reči zavisi od rečenice u kojoj je upotrebljena, konteksta i konkretne govorne situacije.

Primeri višeznačnosti

Boli me zub.	Polomio se zub na češlju.
Njegov tata radi u sudu.	U tom sudu je supa.
Stigla je do pete glave romana.	Sređena je od glave do pete.
Osušio je list trešnje za herbarijum.	Ostao mu je još jedan list u svesci.
Ptica ima šareno perje na krilu.	Mačka mi je spavala u krilu.

Amfibolija

- Amfibolija je stilska figura koja označava dvosmislenost nekog iskaza usled naglašene višeznačnosti pojedinih reči ili odnosa više reči u njemu.

-Kako ide škola?

Nastanak amfibolije

- Amfibolija nastaje zbog leksičke homonimije, zbog dvostrane gramatičke konstrukcije ili kao posledica nejasne interpunkcije. Zbog toga su u istom kontekstu aktivna dva značenja - doslovno i preneseno.

Primer amfibolije

- Najpoznatije Pitijino proročanstvo glasi: ***lbis, redibus, nunquam peribis in bello*** - što znači ići ćeš, vratićeš se, nikad nećeš poginuti u ratu, ali može da znači i suprotno, u zavisnosti od mesta na kojem se nalazi zapeta: ***lbis, redibus nunquam, peribis in bello*** - ići ćeš, nikad se nećeš vratiti, poginućeš u ratu.

Naglasak

- Naglasak je retorička figura koja počiva na činjenici da je moguće promijeniti smisao iskaza menjajući intonaciju sa kojom se izgovaraju određene reči.

Primer

- Rečenica *Ne treba loše govoriti o našim prijateljima* menja značenje u zavisnosti od naglašene reči prilikom govora:
 - Ne treba govoriti loše o našim prijateljima.
 - O ostalim ljudima možemo govoriti loše?
 - Ne treba govoriti loše o našim prijateljima.
 - O prijateljima drugih ljudi možemo govoriti loše?

Licemerne reči

- Licemerne reči su reči koje menjaju značenje iskaza, ali ih je veoma teško primetiti.
- Iako nam se na prvi pogled čini da rečenica ima jasno značenje i suštinu, ipak upotrebom ovih reči rečenica u potpunosti gubi svoju suštinu i značenje.

Primeri

- Ovaj lek m ože da ti pomogne.
- Mogućnost za platu od 200 000 dinara.
- U velikoj m eri je zdravo.
- Skoro svi su preživeli.
- Popust do 75%.

Stručni vokabular

- Stručni vokabular određene oblasti koristi se kako bi se što preciznije iznale ideje i mišljenja vezana za tu oblast.
- Ipak, u nekim situacijama se stručni vokabular zloupotrebljava kako bi se jednostavni pojmovi veštački zakomplikovali ili kako bi se zamaskiralo neznanje.

Primer

- Stručni vokabular koristi se kada zaseda konzilijum doktora koji odlučuju o daljim postupcima prilikom lečenja teško obolelog pacijenta.

Logika

Logika

- Začetnikom formalne logike smatra se Aristotel.
- U njegovim spisima, nazvanim Organon, on proučava rezonovanje i to je prva formalna studija logike.

Zakoni mišljenja

- Aristotel uvodi zakone mišljenja.
 1. Princip identiteta:
Što jeste, jeste. A je A .
 1. Princip kontradikcije:
Ne može biti tačno i netačno. Ne može $A=T$ i $\neg A=T$.
 1. Princip isključenja trećeg:
Ili je tačno, ili je netačno, nema trećeg.

Silogizam

- Aristotel uvodi pojam silogizma.
- **Silogizam** je vrsta logičkog argumenta koji primenjuje **deduktivno zaključivanje** da bi se dobio zaključak na osnovu dve ili više pretpostavki za koje se zna ili pretpostavlja da su tačne.

Slogizam - primeri

- Svi ljudi su smrtni.
 - Sokrat je čovek.
 - Dakle, Sokrat je smrtnan.
-
- Svi policajci imaju pendrek.
 - Nemanja je policajac.
 - Dakle, Nemanja ima pendrek.

Sokrat – subjekt (S)
smrtan – predikat (P)
čovek – srednji pojam (M)

Nemanja – subjekt (S)
pendrek – predikat (P)
policajac – srednji pojam (M)

Slogizam - terminologija

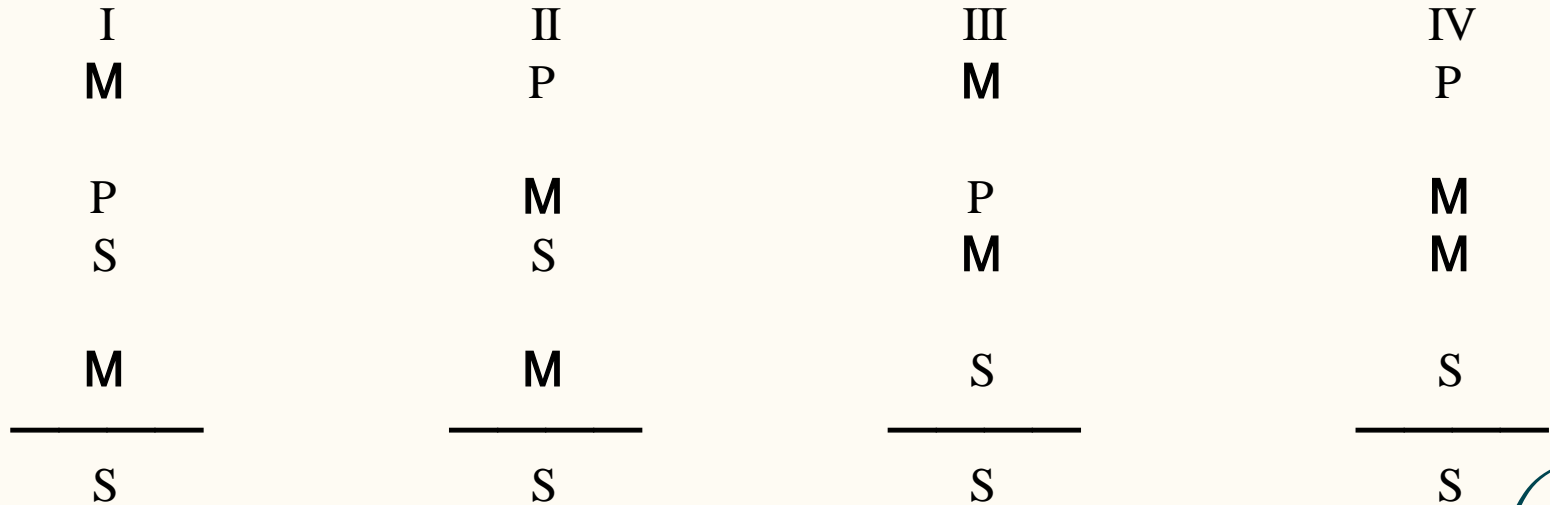
- Pojam koji je subjekt konkluzije naziva se **mali pojam** (*terminus minor*) - **S**
- Pojam koji je predikat konkluzije naziva se **veliki pojam** (*terminus maior*) - **P**
- Mali i veliki pojam nazivamo zajedničkim imenom **krajnji pojmovi** (*termini extremi*)
- Pojam koji se pojavljuje u obe premise, ali ga nema u konkluziji nazivamo **srednji pojam** (*terminus medius*) - **M**

Slogizam – premise

- Premisa koja sadrži veliki pojam naziva se **velika premisa** (*propositio maior*).
- Premisa koja sadrži mali pojam naziva se **mala premisa** (*propositio minor*).

Slogizam - figure

Prem a položaju srednjeg pojma, razlikujemo 4 figure kategoričkog silogizma:

Slogizam - vrste sudova

- Po kvalitetu, sudovi mogu biti afirmativni i negativni; po kvalitetu su univerzalni ili partikularni.
- **A** – univerzalno-afirmativni
- **E** – univerzalno-negativni
- **I** – partikularno-afirmativni
- **O** – partikularno-negativni

Slogizam – modusi

- Prem a kvantitetu i kvalitetu premisa i konkluzije unutar figura razlikujem o moduse.
- S obzirom na to da postoji 4 vrste sudova, a silogizam se sastoji iz tri suda (dve premise i jedne konkluzije), pretpostavilo bi se da modusa u svakoj figuri ima $4^3=64$ (AAA, AAE, AAI, .., OOE, OOI, OOO), tj $4*64=256$.
- Međutim, može se dokazati da nisu svi modusi valjani, jedna od metoda je nalaženje kontraprimera. Takođe, postoje određena pravila silogizma kojim se broj valjanih modusa svodi na svega 15.

Slogizam - pravila

1. Bar jedna premisa mora biti afirmativna.
 2. Bar jedna premisa mora biti univerzalna.
 3. Ako je prva premisa partikularna, druga ne sme biti negativna.
 4. Iz dve afirmativne premise sledi afirmativna konkluzija.
 5. Ako je jedna premisa negativna, i konkluzija je negativna.
 6. Ako je jedna premisa partikularna, i konkluzija je partikularna.
 7. Srednji pojam mora biti raspodeljen bar u jednoj premisi.
 8. Krajnji pojam koji nije raspodeljen u premisi ne može biti raspodeljen ni u konkluziji.
- Pojam je raspodeljen ako je on uzet u svom celom opsegu, tj. ono što tvrdimo o tom pojmu se odnosi na celu klasu, sve članove. Za raspodeljenost pojmova postoje neka druga opšta pravila.

Slogizam - modusi

- Aristotel je opisao 15 form i valjanih silogizam a. U srednjem veku su im dali latinska imena.
- Podeljeni su u 4 figure:
 - I (BARBARA, CELARENT, DARII, FERIO)
 - II (CESARE, CAMESTRES, FESTINO, BAROCO)
 - III (DISAMIS, DATISI, FERISON, BOCARDO)
 - IV (CAMENES, DIMARIS, FRESISON)

Slogizam - primer BARBARA

- Sve velike mačke su mesožderi.
- Svi lavovi su velike mačke.
- Svi lavovi su mesožderi.

Silogizam - primer CELARENT

- Nijedna velika mačka nije biljojed.
- Svi lavovi su velike mačke.
- Nijedan lav nije biljojed.

Slogizam - primer DARI

- Svi lovci imaju dobar vid.
- Neki Japanci su lovci.
- Neki Japanci imaju dobar vid.

Slogizam - primer FERIO

- Nijedan lovac nije kratkovid.
- Neki Japanci su lovci.
- Neki Japanci nisu kratkovidni.

Slogizam – primer netačnog zaključka

- Sve kokoške su slonovi.
 - Ova žaba je kokoška.
 - Dakle, ova žaba je slon.
-
- Zaključivanje je valjano, ali je zaključak netačan.
 - **Problem**: Netačna premisa.

Slogizam – odnos valjano i tačno

Postoje 4 mogućnosti:

1. Zaključivanje je valjano i zaključak je tačan. **Primer sa Sokratom.**
2. Zaključivanje je valjano i zaključak je netačan. **Primer sa slonom.**
3. Zaključivanje je pogrešno i zaključak je netačan.

- Neki ljudi imaju crnu kožu.
- Sokrat je čovek.
- Dakle, Sokrat ima crnu kožu.

1. Zaključivanje je pogrešno i zaključak je tačan.

- Neki ljudi imaju crnu kožu.
- Venus Vilijams je čovek.
- Dakle, Venus Vilijams ima crnu kožu.

Slogizam – primer pogrešnog zaključivanja

- Kada pada kiša, trotoar je m okar.
- Trotoar je m okar.
- Dakle, padala je kiša.

Problem: Pogrešno zaključivanje

NETAČNO:

- Ako važi A, onda je Q.
- Važi Q.
- Dakle, važi A.

Slogizam – primer pogrešnog zaključivanja

- Ako živim u Londonu, onda živim u Britaniji.
- Ne živim u Londonu.
- Dakle, ne živim u Britaniji.

Problem: Pogrešno zaključivanje.

NETAČNO:

- Ako važi P, onda je Q.
- Ne važi P.
- Dakle, ne važi Q.

Slogizam - odbrana od grešaka

- Biti siguran da su premise tačne.
- Proveriti da li zaključivanje odgovara nekom od ispravnih silogizama.

Neformalne greške u logičkom zaključivanju

Neformalne greške u logičkom zaključivanju

- Lažna dilema
- Promena teme
- Argument *ad hominem*
- Argument autoriteta
- Kružno zaključivanje (*petitio principii*)
- Argument *ad populum*
- Greška kompozicije i greška dekompozicije
- Povinovanje neznanju (argument *ad ignorantiam*)
- Pogrešne analogije
- Kontradikcija
- Skakaonica
- Obrtanje uloga, izazivanje
- Kvantitet nije kvalitet

Lažna dilema

- Lažna mogućnost izbora
- Prim er: m ađioničarski trik sa kartama

Lažna dilema

- Predstavljanje samo dva izbora iako ih možda ima još - ostali se namerno izostavljaju
- Jedan od ta dva izbora često je nepovoljan
- Primeri:
 - ideje sa osnovom „Ili si sa mnom, ili si protiv mene”
 - Ako naučnici ne mogu nešto dokazati, to su sigurno izazvali vanzemaljci.

Promena teme

- Sagovornik/ca nas navodi da razgovaram o o temi o kojoj se trenutno ne diskutuje
- Prim er:

Trenutna tema: Covid 19

Sagovornik A: Covid 19 je teorija zavere, to nije zapravo bio virus.

Sagovornik B: Otkud znaš da nije bio virus?

Sagovornik A: Ma video sam dokaz na internetu. To me podseti
- znaš kako sam našao dobar recept za musaku na internetu!

Promena teme

- Izbor nove teme je važan - ona mora biti zanimljiva i mora odavati utisak povezanosti sa trenutnom temom. Ako nas sagovornik/ca dovoljno dobro poznaje, probaće da potegne temu koja je za nas osetljiva ili važna.
- Npr. ako smo inače zainteresovani za aktivizam, politiku, matematiku, sagovornik/ca može namerno iskazati pogrešno tvrdjenje u vezi tih tema i nagnati nas da ga ispravimo i time pokrenemo dublju diskusiju i samipređemo na novu temu.

Argument *ad hominem*

u prevodu: argument protiv osobe

- Napadanje osobe koja izlaže neku ideju ili stav, ali ne i napadanje same ideje
- Uključuje isticanje tuđih negativnih osobina, bile one stvarne ili izmišljene
 - cilj: (pogrešno) zaključiti da se lične osobine osobe direktno prenose na njene ideje
- Primeri:
 - Niste probali akupunkturu pa ne možete o njoj raspravljati.
 - Stalno zbijate šale, čovek vas ne sme shvatiti ozbiljno.

Argument *ad hominem*

- Primeri koji nisu argumenti *ad hominem*:
 - sumnja u izjave osobe koja je nekoliko puta tvrdila da su je oteli vanzemaljci
 - osoba tvrdi da je nekakva poruka bila napisana crvenim slovima → treba proveriti da li je osoba daltonista

Argument autoriteta

- Bezuslovno prihvatanje argumenta jer ga zastupa osoba na položaju ili stručnjak
- **Ima smisla** prihvatiti argumente koje stručnjak iznosi o nečem u iz svog domena. Mi nemamo vremena da izučimo svaku temu detaljno.
- **Ne treba po svaku cenu prihvatati** takve argumente kada ta osoba govori o nečem u što nije iz njenog domena, kada ima pristrasan stav (lične interese) ili kada je u pitanju lažni stručnjak.

Argument autoriteta - primeri

- Bezuslovno verovanje predsedniku države
- Afera Bogdanov

https://www.youtube.com/watch?v=m0a0_79vkek

Kružno zaključivanje (*petitio principii*)

u prevodu: pretpostavljanje premise

- Aristotel je prvi primetio ovu logičku grešku
- Dokazivanje neke tvrdnje pomoću pretpostavki koje uključuju baš tu tvrdnju kao tačnu
- Problem pogrešne premise

Kružno zaključivanje (*petitio principii*)

- Česti formati:
 - A je tačno jer $\neg A$ nije tačno
 - A je tačno jer je A' tačno (A i A' su ista izjava)
- Prim er:

Faraon je bogočovek.
-Zašto?
Tako piše u Svetoj knjizi tajni.
-A zašto bismo verovali toj knjizi?
Jer su je pisali faraoni, a oni su bogoljudi, pa su sam im tim sveznajući.

Argument *ad populum*

u prevodu: argument ka većini

- Efekat stada
- Prim eri:
 - (m arketin g) Svi veruju nem ačkim proizvodim a, najprodavanijim proizvodim a u Evropi!
 - Svi voze brže od ograničenja, tako da to nije protivzakonito. (to što m nogo ljudi radi nešto ne znači da je to ispravno)

Argument *ad populum*

- Često su utemeljeni na tradiciji
- Često se koriste u marketingu

Greška kompozicije i greška dekompozicije

- Greška kompozicije nastaje kada svojstvo koje važi za jednu jedinku generalizujem o da važi na celom skupu.
- Greška dekompozicije nastaje kada svojstvo grupe pridružim o svakoj pojedinačnoj jedinki u grupi.

Greška kompozicije i greška dekompozicije

- Prim eri:

- Uzim an je natriju m a ili hlorida je štetno za ljude . Zato je štetno i uzim an je natriju m -hlorida .
- Im am o 11 sjajnih fu db alera , im a ćem o savršen tim .
- Kako neko m ože da voli svoju zem lju , a da ne voli svakog pojedinačnog građanina u njoj?

Povिनovanje neznanju (argument *ad ignorantiam*)

- Povिनovanje neznanju se čini kada se bez čvrstih dokaza i pravih razloga zaključi da li je neka ideja tačna ili ne.
- Tvrđenje mora biti tačno jer ne možemo dokazati da je pogrešno.
- Ako ne možemo pokazati da je tvrđenje tačno, onda ono inije tačno.

Povino vanje neznanju (argument *ad ignorantiam*)

- Prim eri:
 - Članovi sekte se okupljaju jednom godišnje i mole pred statuom . Tokom molitve moraju svi da žm ure. Posle nekog vremena statua klekne na kolena i plače.
 - Niko nije dokazao da vanzem ljaci ne postoje. Znači mora da postoje.

Pogrešne analogije

- Analogije koristim o kada poredim o dva pojma, jedan koji je manje poznat i jedan koji je više poznat. Ovakav način razmišljanja nam često pomaže da bolje razumemo nove pojmove.
- Pogrešne analogije: Korišćenje analogije za pojmove koji nisu međusobno povezani ili preterivanje u korišćenju analogije.
- Primeri...

Kontradikcija i skakaonica

- Kontradikcija je upotreba međusobno suprotnih argumenata tokom diskusije na određenu temu.
- Skakaonica je greška u logičkom zaključivanju prilikom koje pre naglašavam o posledice nekog događaja.

Obrtanje uloga, izazivanje

- Dokaz za neko tvrđenje treba da izloži onaj koji nešto tvrdi.
- Obrtanje uloga, izazivanje: umesto da onaj koji zastupa neku ideju dokaže ispravnost ideje ili iznese činjenice, on odgovornost prebacuje na sagovornika i/ili publiku.
- Primer:
 - „Čaj od usoljenih pipaka hobotnice leči ćelavost. Ne verujete mi? Dokažite da nisam u pravu.“

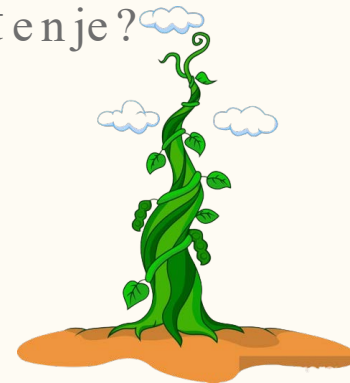
Kvantitet nije kvalitetet

- Velika količina nekih informacija često može biti pogrešna i ne vredi ništa u odnosu na pouzdane informacije iz pouzdanih izvora.
- Primeri:
 - Desetine studija pokazuju da čokolada pozitivno utiče na zdravlje. (Ko je naručio studije, ko su izvori?)
 - Desetine studija pokazuju da klimatske promene ne postoje i da je zagrevanje Zemljine površine povezano sa Zemljinim nagibom prema Suncu.

Dokaz izuzetnog

- Izuzetno tvrđenje zahteva više od običnog dokaza.
 - Prim er:
 - „Posadio sam pasulj i on je izrastao do neba!
Im am 4 svedoka, a i jedna laboratorija je to istražila!“
- Nije li potrebno više dokaza za ovakvo tvrđenje?

The background features abstract, organic shapes in teal and beige. A spiral pattern of grey dots is located in the upper left, and a solid teal dot is in the lower left. A thin teal line curves across the bottom left, and a light blue dot is in the upper right.

Hvala na pažnji!